

Veranderende verzorgingsstaat, eenzelfde ‘solidariteit’?

Menno Fenger

Romke van der Veen, Mara Yerkes and Peter Achterberg (eds.) (2012) The Transformation of Solidarity: Changing Risks and the Future of the Welfare States. Amsterdam: Amsterdam University Press. 214 pagina's, € 39,95. ISBN 978-90-8964-383-4

In *The Transformation of Solidarity* gaan Romke van der Veen en zijn collega's – waarvan de meesten werkzaam zijn bij de afdeling Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam – op zoek naar ontwikkelingen in de publieke opinie over solidariteit en reflecteren zij op de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de vormgeving en de uitvoering van de verzorgingsstaat in Nederland. De auteurs baseren zich in dit boek voornamelijk op Nederlandse data over publieke opinie en Nederlandse case studies over sociaal beleid en de uitvoering ervan. De data met betrekking tot de publieke opinie zijn in het kader van het onderzoek door een deel van de auteurs zelf verzameld in een representatieve survey onder de Nederlandse bevolking in 2006. Dit surveyonderzoek is een herhaling van een in 1995 door de Universiteit van Tilburg uitgevoerde survey. Hierdoor is vergelijking tussen 2006 en 1995 mogelijk.

Volgens de redacteurs tracht het boek drie vragen te beantwoorden die cruciaal zijn voor het begrijpen en verklaren van veranderingen in solidariteit. 'The first concerns the manifestation and perception of risks. The question is whether social risks are changing and whether they are still perceived as risks that deserve collective attention. The second question concerns the willingness to share risks. Are people still willing to take some responsibility for others through solidaristic arrangements or do processes of individualization undermine the previous foundations of solidarity?' (p. 9). De derde vraag heeft betrekking op de wijze waarop de verzorgingsstaat in de praktijk vorm krijgt: 'When people are still willing to share risks, how is this translated into a strategy of risk management and into welfare state policies?'

Deze bundel geeft een uitstekend overzicht van de *state of the art* in het onderzoek naar de betekenis van en veranderingen in het concept solidariteit zoals dat op dit moment een belangrijke plaats inneemt in de Rotterdamse onderzoeksgroep. Het boek bouwt voort op werk dat tot op zekere hoogte ook al eerder is gepubliceerd, zoals de proefschriften van Judith Raven en Mara Yerkes. Door de verschillende inzichten bij elkaar te brengen en te relateren aan de bovenstaande drie vragen, genereert het boek echter nieuwe inzichten met betrekking tot het vraagstuk van solidariteit.

Na een uitvoerige theoretische introductie door Romke van der Veen in hoofdstuk 1 gaat het boek in hoofdstuk 2 in op de aard en achtergronden van veranderingen in steun voor de verzorgingsstaat. Steun voor de verzorgingsstaat wordt in dit boek grotendeels als indicator voor 'solidariteit' gehanteerd. Een pragmatische keuze, die in het boek wellicht wat meer toelichting had verdiend. Uit de analyses die in hoofdstuk 2 worden uitgevoerd, trekken Van der Veen, Achterberg en Raven de conclusie dat ondanks allerlei maatschappelijke, economische en beleidsmatige veranderingen de steun voor de verzorgingsstaat in Nederland onveranderd hoog is gebleven. Volgens hen hebben de intensieve hervormingen van de Nederlandse verzorgingsstaat het draagvlak ervoor niet ondermijnd, maar juist versterkt. 'Support has remained high because people support a welfare state which is in transition. People are especially supportive of the welfare state when it conforms to shared ideals of (obligatory) reciprocity, and when the welfare state supports those who are dependent on financial support because of reasons beyond their own control' (p. 44). In de twee hoofdstukken die hierop volgen wordt de analyse toegespitst op de relatie tussen steun voor de verzorgingsstaat en respectievelijk individualisering en flexibilisering van de arbeidsmarkt. Opnieuw laten de analyses een onverminderd hoge steun voor de verzorgingsstaat zien, hoewel daarbij enkele belangrijke nuanceringen kunnen worden aangebracht. Zo blijkt er een verschil te zijn tussen het type individualiseringsproces en de steun voor de verzorgingsstaat: structurele individualisten steunen de verzorgingsstaat minder dan culturele individualisten (hoofdstuk 3 door Achterberg en Raven). Wat flexibilisering betreft laat Dekker in hoofdstuk 4 zien dat de baan zekerheid omgekeerd samenhangt met steun van de verzorgingsstaat. Dit ondersteunt een verklaring die vertrekt vanuit eigen belang: hoe minder zeker iemand is van zijn baan, hoe sterker hij een collectief vangnet nodig zal vinden. Helaas gaat Dekker niet uitvoerig in op de relatie tussen deze – in mijn ogen alternatieve – verklaring voor steun voor de verzorgingsstaat en de in hoofdstuk 2 gevonden conclusies.

De hoofdstukken 5, 6, 7 en 8 geven inzicht in de praktijk van risicodeling en risicomangement. Deze hoofdstukken besteden aandacht aan de rol van sociale partners en individuele werkgevers bij de veranderende praktijk van risicodeling in de Nederlandse verzorgingsstaat. Van deze hoofdstukken biedt hoofdstuk 6 door Yerkes en Tijdens volgens mij de meest waardevolle inzichten. De auteurs bekijken in dit hoofdstuk in welke mate bepalingen in collectieve arbeidsovereenkomsten de terugtrekkende rol van de overheid bij risicodeling vervangen. Zij laten zien dat deze trend inderdaad kan worden waargenomen. Dit geldt zowel voor traditionele sociale risico's als voor 'nieuwe' sociale risico's. Voor het eerste type risico baseren zij zich op een analyse van bepalingen over arbeidsongeschiktheid, bij het tweede type besteden zij aandacht aan bepalingen die te maken hebben met de werk-privébalans. Hoewel deze analyse veel aanvullende vragen oproept – zoals de auteurs zelf ook onderkennen – kunnen wij hierin de eerste contouren ontwaren van een nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden in de 'verzorgingsstaat van de toekomst'. In het slothoofdstuk vatten Van der Veen en Yerkes

de belangrijkste conclusies nog eens samen en reflecteren zij – wellicht wat te kort – op de gevolgen ervan.

Dit boek schetst een helder en coherent beeld van de steun voor de verzorgingsstaat in Nederland, laat zien welke ontwikkelingen hierin zijn waar te nemen en komt met verklaringen hiervoor. Het meest in het oog springt de centrale claim dat de steun voor de verzorgingsstaat in Nederland onveranderd hoog is *dankzij* de intensieve hervormingen van de Nederlandse verzorgingsstaat. Gegeven het belang van deze claim was het in mijn ogen wenselijk geweest om deze bevindingen in vergelijkend perspectief te plaatsen. De grootschalige protesten die we op dit moment zien tegen hervormingen in de sociale zekerheid in andere landen vragen om een dergelijke vergelijking. Is Nederland een uitzonderlijke case, hangt steun samen met type verzorgingsstaat, of is de genoemde trend ook in andere landen waar te nemen? In aanvulling hierop had het boek meer aandacht kunnen besteden aan andere ontwikkelingen die van invloed zijn op solidariteit en steun voor de verzorgingsstaat. Pierre Rosanvallon's claim dat toenemende kennis over sociale risico's de solidariteit uitholt, is daarvan een voorbeeld. Ook het vraagstuk van uitkeringsfraude – dat in het Nederlandse politieke en maatschappelijke debat als belangrijke bedreiging voor solidariteit wordt geschetst – had in mijn ogen een plaats verdiend in dit boek.

Maar ondanks deze omissies schetst *The Transformation of Solidarity* belangrijke inzichten voor mensen die geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van steun voor de verzorgingsstaat. Het laat de meerwaarde zien van een sociologische benadering die start vanuit maatschappelijke transformatieprocessen in een veld dat gedomineerd wordt door politiek-economische of institutionele verklaringen voor hervormingen in de sociale zekerheid. Het boek daagt professionals, beleidsmakers en wetenschappers uit om te reflecteren op de achtergronden van steun voor de verzorgingsstaat, hetgeen een belangrijke vraag is in een tijd van verdere voorgenomen intensieve hervormingen van het sociaal beleid in Nederland.